

УДК 070:821.161.2–92.09

О. С. Куцевська

**ВИДАВНИЧА СПРАВА ЛУГАНСЬКА (ВОРОШИЛОВГРАДА):
ДІЯЛЬНІСТЬ ГАЗЕТИ “КОММУНІСТ” У 20-Х РР. ХХ СТ.**

У статті здійснена спроба опису вагомих сторінок функціонування видавничої справи й журналістики Луганщини (Ворошиловградщини). Розглянуто діяльність газети “Коммунист”, її структуру, роботу її кореспондентського пункту. Відзначено, що зміст газети був різноплановим: вона містила матеріали пропагандистського, агітаційного, рекламного спрямування. Водночас авторами журналістами були звичайні робітники. Діяльність газети поділялася на розповсюджувальну та кореспондентську.

Ключові слова: видавнича справа, газета, журналістика, робкори, функціонування.

Історія української видавничої справи й журналістики виділяється рухливим ходом, у якому періодичні видання й суспільство перебувають у доволі тонких відносинах, у стабільному русі й розвитку. Історія друкарства України складалася під дією численних об'єктивних і суб'єктивних чинників, що позначалися на природі та характері їх компонентів. Їх аналіз допоможе не тільки сформулювати, узагальнити й систематизувати логіку розвитку українського друкарства та журналістики, а й збагнути вагомість співвідношення регіонального та всеукраїнського в процесі освоєння видавничої спадщини минулих років. Для точної оцінки цих процесів необхідно звернутися до історії регіональних друкарень, які у своєму розвитку пережили нелегкі часи. Маловідомою сторінкою в історії української видавничої справи, слабкою ланкою історії розвитку Ворошиловградської (Луганської) області є її друкарський досвід. Найбільша за кількістю друкарень регіональна видавнича справа країни, у тому числі й друкарська справа Ворошиловградщини 1920-х рр., перебувала в складній ситуації, працюючи в умовах партійно-адміністративного інспектування, як і вся система засобів масової інформації, пропаганди й агітації СРСР. Тема дослідження є вартою самостійного вивчення у зв'язку з величезним значенням видавничої справи в становленні одного з найбільших індустріальних регіонів України – Ворошиловградщини.

Потужним чинником у розвитку друкарства в ХХ ст. стала планомірна політика Комуністичної партії Радянського Союзу. У роки зміцнення нової влади й пізніше, у період соціально-економічних і культурних перетворень, було потрібно швидко поширити й укоренити нову ідеологію на величезній території країни. Найефективнішим прийомом досягнення поставленої мети була організація стабільного інформаційного впливу на населення через власну мережу газет. Система преси регіону продовжувала традиції періодики СРСР – була провідником комуністичних ідеологічних орієнтирів суспільного розвитку. КПРС використову-

вала друкарні, як найдоступніші органи, для ідеологічного впливу на населення регіону з метою прискореного соціально-економічного розвитку.

Тому опрацювання шляхів виробництва й розвитку системи регіональної друкарської справи в радянські роки є актуальним, а представлення в науці про соціальну комунікацію сторінок історії національної видавничої справи й журналістики – пріоритетним.

Загальновідомо, що знання та розуміння історії є необхідним для ефективного розвитку майбутнього. Історію видавничої справи Луганщини майже ніхто не досліджував, а публікацій із цієї теми – одиниці. Однією з причин такої ситуації є те, що більшість науковців намагаються поринути в новітні технології. Але історія є не менш важливою. Тому актуальність цієї статті полягає в необхідності дослідження, описі та аналізі видавничої справи Луганська й області, спричиненої недостатнім рівнем її вивчення.

Мета статті – описати діяльність газети “Коммунист”. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення такого завдання: з'ясувати структуру та окреслити діяльність Луганського відділення газети “Коммунист” як одного із провідних видань Луганської області 20-х рр. ХХ ст.

Зважаючи на те, що видавнича справа Луганщини в 20-ті рр. ХХ ст. лише починала розвиватися, потужних видавництв на теренах цієї області не існувало. Місцевих газет було небагато. Така проблема існувала не тільки в цьому регіоні, тому в ті часи поширеними стали місцеві відділення великих, переважно столичних, видавництв, які й забезпечували населення різноманітною друкованою продукцією.

Згідно з “Положенням о местных отделах Издательства “Коммунист”, до обов'язків відділень входило: а) розповсюдження видань Видавництва; б) розповсюдження видань, які були взяті Видавництвом для розповсюдження; в) прийом оголошень та реклам для органу Видавництва та органів, з якими Видавництво підписало з цього приводу спеціальні договори; г) представництво у справах Видавництва перед місцевими партійними, радянськими, про-

фесійними та іншими органами; д) виконання спеціальних доручень Видавництва” [4, с. 65]”.

Усі відділення були підпорядковані як в адміністративному, так і в господарському плані видавництву “Коммунист”, головне керівництво якого знаходилося в Харкові. На чолі відділень стояли завідувачі, призначені видавництвом. Завідувач відділення діяв на підставі Положення, а в особливих випадках – за спеціальними дорученнями керівництва. Тут варто не забувати про централізоване спостереження за діяльністю друкарських органів з боку влади. Щодо цього контролю Я. Ісаєвич зазначив таке: “Після поразки Визвольних Змагань і запровадження у Східній Україні радянської системи видавничу справу майже повністю централізовано і удержавлено, одночасно встановлено небувалу за суворістю політичну цензуру. <...> У тодішній столиці УСРР Харкові засновано видавництво “Пролетарий” [1].

Зарахування та звільнення до штату проводили завідувачі відповідними відділами, за винятком керівних посад: заступника завідувача, заступника відділу розповсюдження, заступника рекламного відділу, бухгалтерів та касирів. Їх особисто затверджувало керівництво видавництва в Харкові.

Загалом діяльність друкарень та періодики в 20-х рр. ХХ ст. позначилися догматизм і диктат, які вирости й зміцніли в умовах недооцінки людини в соціалістичному будівництві, абсолютизації тоталітарних методів керівництва суспільним життям. Це особливо позначилося на матеріалах, “присвячених висвітленню розвитку техніки, освіти; літератури та мистецтва, і в цілому впливало на ідеологічну, суспільно-політичну обстановку в країні” [2, с. 183].

Місцева влада дбала про те, щоб кожен мешканець мав можливість ознайомитися з надрукованою інформацією. Для цього на центральних вулицях міст і сіл, біля прохідних підприємств установлювали стенди, “кожне відділення мало право видавати довідники, плакати, ставити рекламні щити, орендувати міські тумби, купувати право на рекламу в трамваї та на завісах театрів” [4, с. 65].

Одним із найбільш впливових місцевих відділень газет у Луганській області було Луганське відділення газети “Коммунист”. На основі збережених записів можна припустити, що це відділення пропрацювало лише рік. Принаймні архівних документів першої половини ХХ ст., які б підтвердили факт його подальшого існування, знайти не вдалося.

Перші роки радянської влади стали періодом, коли визначилися передумови формування системи засобів масової інформації радянської країни як авторитарної держави. О. В. Корчагіна зазначає: “Формування засад журналістики максимально відображало чинну модель влади в державі. Аналіз постанов та рішень ЦК ВКП(б) та КП(б) У розкриває суть, методи й наслідки ідеологічних процесів у дія-

льності української преси, частиною якої є газети Ворошиловградщини” [2, с. 56].

Відділення було розташоване в орендованому торговельному приміщенні № 2 за адресою: м. Луганськ, Кошарський провулок у будинку Добриніна, яке винаймалося з 1 жовтня 1924 р. до 1 жовтня 1925 р. [6, с. 14].

“Доклад о работе Луганского отделения газеты “Коммунист” за 4-й квартал 1924 года” містить дані про структуру відділення та його діяльність:

“Робота відділення розпадається на розповсюдженню та кореспондентську, яка ведеться паралельно.

Апарат відділення: 1) розповсюдженню частина: зав [ідуючий] відділенням, рахівник, раздатчик-інкасатор, рознощик; 2) кореспондентська частина: зав [ідуючий] кор [еспондентським] пунктом” [7, с. 21].

Зв’язок із читачами відділення підтримувало через кореспондентів, а також завдяки друзям газети.

Луганське відділення розповсюджувало близько півтора десятка газет, призначених різній читацькій аудиторії, але всі вони були засобом пропагування комуністичних ідей. Окрім газет, відділення розповсюджувало портрети, бібліотечки, книги та журнали, бюсти.

Як зазначав автор цього документа, який не підписався, робітників нашого міста дуже цікавили газети “Пролетарий” і “Коммунист”. Це видно з кількості проданих примірників видань. Низькі темпи реалізації “Коммунарки України” харківське керівництво не влаштовувало, тому воно неодноразово писало листи з наказами терміново підвищити кількість передплатників, адже в часописі “друкувалися провідні статті про всі важливі питання як політичного, так і господарського характеру; про жіночий рух, про життя та побут селянок і робітниць, про виховання і здоров’я, про кооперацію і хатне господарство; оповідання, вірші, гуморески” [10, с. 39].

Аби залучити якомога більше читачів, керівники відділення роздавали вказівки парторганізаціям на місцях про те, щоб їхні представники згадували про відповідні газети під час своїх виступів [7].

Відділення також займалося прийняттям рекламних оголошень до газет “Пролетарий” і “Коммунист”. Згідно з постановою Укрбюро ВЦСПС, чотири рядки тексту про втрату документів у всеукраїнській робітничій газеті “Пролетарий” коштувало на той час сорок копійок [5]. Проте керівництво, наприклад, газети “Коммунист”, при прийомі оголошень наказувало ні в якому разі не гарантувати рекламодавцям їхнє розміщення [3].

Кореспондентський пункт газети “Коммунист” був складовою відділення редакцій газет “Пролетарий” і “Коммунист”. Ним керував завідувач, який одночасно був спеціальним кореспондентом цих газет у Луганську. У “Письме о

работе корреспондентского пункта за октябрь-декабрь окружному парт [ийному] комитету” від 4 січня 1925 р. Сергій Тасик писав:

“Задача пункту – організаційна та виховна робота серед робітників наших газет, висвітлення трудового та громадсько-політичного життя Луганська та районів.

Організаційна частина роботи полягає в залученні робітників на підприємствах у робкорівську діяльність шляхом написання в наші газети. Багато організовано гуртків друзів “Пролетарія” на заводі “ОР”, <...> Брянському родовищі та ін., усього значиться 9 гуртків, які є первинною стадією робкорівської роботи. Зібрання гуртків відбуваються регулярно, на яких обговорюються теми для заміток, розбирається матеріал, який потребує контролю. Усього зібрань було проведено 12.

Крім того, мною особисто обходяться підприємства та в бесідах виявляються ті, хто бажає писати до газети (за 35 відвідин, виявлено до 20 робітників)” [9, с. 42].

Як ми можемо спостерігати, функціонує періодика Ворошиловградщини зазначеного періоду тільки з погляду насадження комуністичної ідеології, ідеться про ідеологізовану мораль, тобто такі принципи, норми й настанови, які відповідають не стільки загальнолюдським цінностям, скільки інтересам правлячого класу. Сутність же комуністичної моралі розкривалася в таких основних принципах: відданість справі комунізму, соціалістичному патріотизмові й інтернаціоналізмові, сумлінному ставленню до праці і суспільної власності, колективізму, гуманізму. Це ми можемо побачити в такій цитаті: “Виховна робота полягає в обробці робкорівської замітки спільно з робкором, коли він відвідує пункт <...>.”

Відіслано заміток до редакцій – 150. Надруковано – 45%, інші часто використані редакціями, як інформаційним матеріалом, або не розміщені зовсім.

При пункті налічується до 30 робкорів. Склад організації непостійний.

Кореспондентська робота Луганська можливо повніше (в розмірах наших відділів) висвітлювала трудове життя Луганських підприємств та основні моменти громадсько-політичного життя” [9, с. 42].

Із ділових листів видно, що харківське керівництво не завжди було задоволено кількістю продажів. Тому було застосовано систему заохочень. Наприклад, при замовленні до 50 примірників надавалася 35-відсоткова знижка відділенням та контр. агентам, при замовленні 100 примірників – 40 відсотків, 300 – 45 відсотків, більше ніж 300 – 50 відсотків [8].

Проаналізувавши архівні документи, нам вдалося достатньо чітко скласти картину структури та діяльності Луганського відділення газети “Коммунист”. Робота поділялася на розповсюджувальну та кореспондентську. Штат робі-

тників був дуже маленьким, тому, на нашу думку, повноцінно функціонувати пункт не міг.

Можна зробити висновок, що, по-перше, кореспондентський пункт існував переважно завдяки ініціативним робітникам підприємств, які на добровільних засадах забезпечували газети матеріалами. Зарахованим у штат був тільки завідувач пунктом.

По-друге, періодичному виданню відводилася надзвичайно інструментальна функція, воно трансформувалося в систему сервісу зв'язків партії й уряду із суспільством. Нагальним завданням журналістських матеріалів було вираження лояльності до панівного режиму. ЗМІ призначалися для перцепції широкою аудиторією. У таких умовах не враховували запити невеликих соціальних груп, а тим більше – окремої особистості. Специфіка преси середини ХХ ст. полягала в браку комунікативності та живого зворотного зв'язку.

Список використаної літератури

1. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми [Електронний ресурс] / Я. Ісаєвич. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/isaevych/is.htm>.
2. Корчагіна О. В. Преса Ворошиловградської (Луганської) 1938–1956 рр.: історико-типологічні та структурно-функціональні аспекти: дис. ... канд. соц. ком.: 27.00.04 / Оксана Володимирівна Корчагіна. – Луганськ, 2011. – 269 с.
3. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о работе Луганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – Письмо № 659 от 21/X 1924 // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 1. – Арк. 12–18.
4. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о работе Луганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – “Положение о местных отделениях Издательства “Коммунист” // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 1. – Арк. 65–69.
5. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У. г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о работе Луганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – “Согласно постановлению Укрбюро ВЦСПС” // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 1. – Арк. 88.
6. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о развитии Лу-

- ганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – “Выпись из актовой книги Первой Луганской Государственной Нотариальной конторы за 1925 год” – Часть 5-я, стр. 99 и 100. № 47. По реестру № 1142 // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 2. – Арк. 13–15.
7. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о развитии Луганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – “Доклад о работе Луганского отделения газеты “Коммунист” за 4-й квартал 1924 года” // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 2. – Арк. 21–25.
 8. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о развитии Луганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – К циркуляру 5451 // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 2. – Арк. 34.
 9. Луганское окружное отделение издательства “Коммунист” органа центрального комитета КП(б)У г. Луганск, Луганского округа, Донецкой губернии “Доклад о развитии Луганского отделения газеты “Коммунист” и корреспондентского пункта за 4 квартал 1924 г. Сводки о тираже и распространении газеты” – “Письмо о работе корреспондентского пункта за октябрь-декабрь окружному парт. комитету” от 4 января 1925 года // ДАДО Ф. Р. – 585. – Оп. 1. – Спр. № 2. – Арк. 40–43.
 10. Орлик О. Журнальні видання 20–30-х років ХХ століття як джерело дослідження видавничої справи в Україні / О. Орлик // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 6. – С. 37–39.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2014.

Куцевская О. С. Издательское дело Луганска (Ворошиловграда): деятельность газеты “Коммунист” в 20-хх гг. ХХ в.

В статье осуществляется попытка описания весомых страниц функционирования издательского дела и журналистики Луганщины (Ворошиловградщины). Рассматривается деятельность газеты “Коммунист”, ее структура и работа ее корреспондентского пункта. Отмечено, что содержание газеты было разноплановым: в ней присутствовали материалы пропагандистского, агитационного и рекламного характера. В то же время авторами-журналистами были обычные рабочие. Деятельность газеты разделялась на распространительную и корреспондентскую.

Ключевые слова: издательское дело, газета, журналистика, робкоры, функционирование.

Kucevs'ka O. Publishing of Luhansk (Voroshylivgrad) Region: Activity of the Newspaper “Communist”

The history of domestic publishing is formed by the dynamic process in which media and society have rather complicated relations; they find themselves in constant movement and development. The history of the Ukrainian printing was coming into being under the influence of numerous objective and subjective factors which influenced the content and the character of its elements. The analysis of these factors will help not only to find out, to generalize and systematize the patterns of the Ukrainian printing development but also to understand the importance of correlation between ‘separate’ (regional) and ‘integral’ (all-Ukrainian) in the process of mastering of publishing heritage of past epochs. For the correct understanding and assessment of those processes we must study the history of regional printing establishments which sometimes had times of trouble in their development. The publishing experience of Luhansk region still forms the unknown stratum in the history of the Ukrainian publishing and also can be considered as unstudied part of Luhansk (Voroshylivgrad) regional history. While being the biggest regional publishing sphere according to the number of printing establishments, printing and publishing area in Voroshylivgrad region worked in a very difficult situation: it functioned in the conditions of party and administrative control, as well as the whole system of media, propaganda and agitation in the USSR. The topic of this investigation is worth separate studying in the context of great meaning of publishing in formation of one of the biggest industrial regions in Ukraine – Voroshylivgrad region.

Key words: publishing, newspaper, structure, activity.